

**LA MOBILITAT ESPACIAL I L'ASSENTAMENT
DE LA POBLACIÓ. UN EXEMPLE D'INTERACCIÓ
ENTRE PRESSIÓ SOCIAL I INTERÈS CIENTÍFIC**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS

**LA MOBILITAT ESPACIAL I L'ASSENTAMENT
DE LA POBLACIÓ. UN EXEMPLE D'INTERACCIÓ
ENTRE PRESSIÓ SOCIAL I INTERÈS CIENTÍFIC**

Discurs de recepció d'ÀNGELS PASCUAL DE SANS
com a membre numerària de la Secció de Filosofia
i Ciències Socials, llegit el dia 26 de novembre de 2007

Resposta de Salvador Giner de San Julián, membre numerari
de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

BARCELONA, 2007

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Pascual de Sans, Àngels

La Mobilitat espacial i l'assentament de la població : un exemple d'interacció entre pressió social i interès científic

Referències bibliogràfiques

ISBN 978-84-7283-945-8

I. Giner, Salvador II. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Filosofia i Ciències Socials III. Títol

1. Emigració i immigració 2. Integració social 3. Catalunya — Emigració i immigració
325.140(091)(042)

Disseny gràfic: Maria Brossa

© Àngels Pascual de Sans

© 2007, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: novembre de 2007

Tiratge: 200 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Carrer del Peu de la Creu, 5. 08001 Barcelona

Imprès a gama, s. l.

Carrer d'Arístides Maillol, 9-11. 08028 Barcelona

ISBN: 978-84-7283-945-8

Dipòsit Legal: B. 51874-2007

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot redistribuir, copiar i reutilitzar, sempre que no hi hagi afany de lucre i que s'hi facin constar els autors. Aquesta autorització és sens perjudici dels drets derivats d'usos legítims o altres limitacions reconegudes per la llei. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/es/legalcode.ca>.

Les condicions damunt dites es refereixen, sobretot, als aspectes següents:

- **RECONeixEMENT EXPLÍCIT.** Cal fer constar els crèdits de l'obra de la manera especificada pels autors o per l'Institut d'Estudis Catalans.
- **NO COMERCIALITZACIÓ DE L'OBRA.** Aquesta obra no es pot utilitzar, en cap cas, amb finalitats comercials.
- **TERMES DE LA LICÈNCIA.** En reutilitzar o redistribuir l'obra, cal especificar ben clarament els termes de la llicència d'ús concedida.
- **ALTRES PERMISSOS.** Els titulars dels drets d'explotació poden concedir permisos que depassin els termes d'aquesta llicència.

La paraula *Sein*, en alemany, significa dues coses: ser-hi (*Da-sein*) i pertànyer-hi (*Ihm-gehören*).

Franz KAFKA¹

En primer lloc, vull agrair als membres de l'Institut d'Estudis Catalans la deferència d'haver-me convidat a ingressar com a membre numerària d'aquesta institució, que considero l'acadèmia del meu país. I aquest agraïment es fa específic en relació amb les persones que han fet i impulsat la proposta i als membres de la Secció de Filosofia i Ciències Socials que l'han recolzat. Ara es tracta de complir amb el compromís adquirit en acceptar, amb una certa temeritat, el nomenament. I voldria fer-ho presentant unes consideracions desendreçades sobre un tema al qual he dedicat un bon nombre de treballs professionals. Es tracta del binomi mobilitat espacial / permanència aplicat a les poblacions humanes i d'alguns dels conceptes associats. El fet d'haver-me ocupat d'aquestes qüestions al llarg de força temps m'ha permès seguir en directe les vicissituds que s'han produït en el seu tractament per part de les ciències socials des dels anys seixanta del segle xx cap aquí. M'ha semblat que aquesta relació exemplifica la manera com els discursos polítics i mediàtics i les percepcions populars interaccionen amb els punts de vista dels científics. Una societat es defineix per les preguntes que es fa sobre els seus objectes d'estudi i la forma d'abordar-los.

Tot i que es tracta de qüestions de caire general, la perspectiva adoptada en el desenvolupament d'aquestes consideracions pren com a referent principal el cas de Catalunya.

1. *Aforismes de Zürau*, ed. a cura de Roberto Calasso, traducció de l'alemany al català de Feliu Formosa, Barcelona, Arcàdia, 2005, p. 55.

UNA MICA D'HISTÒRIA

En els anys cinquanta i sobretot seixanta del segle xx, quan la sociologia era una disciplina proscriu'ta en les universitats i els centres d'estudis del nostre país i del conjunt d'Espanya, algunes persones a Catalunya van sentir la necessitat d'abordar l'estudi d'una realitat social dinàmica, conflictiva i esperançadora que es manifestava al seu voltant. S'hi van dedicar per lliure o des d'institucions que intentaven sobreposar-se a les limitacions del període. Un dels temes centrals en el panorama del moment era la migració. En abordar-lo, reprenien alguns treballs fets ja en èpoques anteriors a la gran aturada de la Guerra Civil.² Aleshores, i ja en el camp específic de les migracions, hi havia una temàtica que a Catalunya ocupava l'atenció d'una manera gairebé exclusiva: era la immigració que es rebia —i s'havia rebut ja en dècades anteriors— provenint de diferents zones d'Espanya (de primer, amb predomini de la procedència de l'Aragó i el País Valencià; posteriorment, de Múrcia i d'Almeria, i, més tard, ja de totes les altres regions). També es començava a dedicar atenció a l'emigració d'espanyols cap a Europa i algunes persones, d'una manera una mica innovadora, es van ocupar del «retorn» d'aquests emigrats, sovint no pas als seus punts d'origen, sinó a altres llocs de l'Estat.

En aquella època, ja es va fer sentir el risc que els estudiosos interessats en aquests temes quedessin atrapats pels fenòmens més aparents, més visibles, que es produïen al seu entorn, cosa que se sumava i s'ha continuat sumant al miserabilisme que sovint afecta les ciències socials. I es feien notar també les dificultats de definició dels conceptes centrals que s'empraven. Bé, més que dificultats de definició, el risc era la indefinició no declarada d'aquests conceptes i el seu mal ús. Així, un immigrant no era el veí de Mataró que passava a viure a Barcelona, ni tan sols el dels Pirineus, ni el funcionari de Madrid traslladat a Girona, ni l'arquitecte, l'advocat, l'escriptor o el pintor de qualsevol país atret per Barcelona, homes o dones, sinó més aviat els homes procedents de Múrcia, d'Andalusia, d'Extremadura, de Galícia o d'altres llocs de l'Estat que venien a buscar-se la vida en segments baixos del mercat de treball. O els familiars d'aquestes persones. La plasticitat dels conceptes pot ser interessant per estimular el pensament, però hi ha indefinicions que només confonen perquè donen per pensades una sèrie de coses i per acceptades unes proposicions mancades de base o directament tramposes.

Van passar anys i l'atenció va començar a girar cap a l'arribada de persones que se situaven en els mateixos segments socials baixos però que ara no venien

2. Deixant de banda els estudis sobre l'exili relacionat amb la Guerra Civil, alguns autors amb publicacions sobre la migració en l'època franquista serien M. Siguan, F. Candel, J. Iglesias, A. Jutglar, J. Maluquer, J. Nadal, J. García Nieto, E. Pinilla de las Heras, J. Termes, J. Cardelús, A. Pascual de Sans, R. Duocastella i C. Esteva Fabregat.

d'Espanya, sinó d'altres llocs del món. Se'n deia sovint la *nova immigració*. De fet, no era tan nova, ni era tan diferent de l'anterior. Alguns —algunes, en el meu cas— ens vam esforçar a marcar-ne la continuïtat amb l'anterior, tant pel fet que d'immigració de fora d'Espanya a Catalunya ja n'hi havia hagut anteriorment i n'hi seguia havent com pel fet que la immigració procedent de la resta d'Espanya i la que provenia d'altres zones del món responien finalment a la mateixa lògica. Ara bé, el creixement de l'arribada de persones de determinats països i la varietat de procedències han estat certament notables, al mateix temps que les fronteres estatals han entrat en un joc complex de rigideses i flexibilitats. L'impacte social d'aquests canvis s'ha anat acusant des dels anys noranta del segle xx. I, per part dels estudiosos, les indefinicions i els abusos dels termes s'han seguit produint —amb apreciables excepcions que no s'han imposat prou—, ara ja en un context més marcadament europeu i fins i tot mundial. Tot plegat convida a plantejar algunes qüestions. Una d'elles és veure què hi ha de nou en el panorama actual. Una altra seria veure quines preguntes es fa la societat sobre la mobilitat i la permanència. I una altra encara és saber quin paper hi fa l'acadèmia.

MOBILITAT I PERMANÈNCIA EN LES SOCIETATS ACTUALS. LA MOBILITAT COM A IMPOSICIÓ

Ens trobem en un moment de la història que alguns estudiosos han qualificat, crec que una mica a la lleugera, d'*edat de les migracions*. La història s'encarrega de treure encert (o precisió) a aquest qualificatiu. En tot cas, la nostra seria una de les moltes edats de les migracions. Una simple mirada al passat ens fa adonar que, tot al llarg de la història de la humanitat, hi ha hagut molts moviments espacials de població, tant individuals (viatgers, exploradors) com col·lectius (pobles, exèrcits, comunitats). Els hem conegut històricament amb noms diversos: viatges, pelegrinatges, exploracions, conquestes i reconquestes, invasions, exilis, deportacions, tràfic d'esclaus, colonitzacions. Han afectat quantitats ingents de persones. Sense anar més enllà en el temps ni en l'espai i deixant de banda episodis de deportacions i desplaçaments per guerres i catàstrofes naturals, recordem els moviments de població europea cap a Amèrica: milions entre finals del segle xix i la primera part del segle xx. I en l'àmbit de Catalunya, recordem la immigració occitana dels segles xvi i xvii i la immigració espanyola del segle xx. No es pot dir estrictament que ara hi hagi més migracions. El que potser sí que hi ha és més circulació (mobilitat habitual, turisme, viatges d'estudi, etc.), circulació reiterada, fomentada per nous muntatges i ajudada per nous mitjans de transport i comunicació. També, com sempre, les migracions es produeixen amb diferents intensitats en el temps i en l'espai, hi ha diferents modalitats i característiques dels moviments, unes més visibles o més xocants que d'altres. I, sobretot, hi ha molta més atenció

per alguns dels aspectes del tema, per aquells aspectes d'impacte sobre societats que són precisament les que han bastit i cultivat unes ciències socials (sociologia, antropologia, geografia, psicologia social, etc.) dedicades cada vegada més a indagar aquestes qüestions.

La migració (i, més precisament, la immigració) és un tema que des de fa un temps s'ha posat d'actualitat no només en els debats mediàtics i en les converses de carrer, sinó també en àmbits acadèmics. Fa uns anys vam estudiar la producció de treballs sobre migracions en relació amb Catalunya en els darrers vint-i-cinc anys.³ El creixement que es constatava era espectacular (de setze estudis enregistrats en el quinquenni 1970-1974 s'havia passat a quatre-cents divuit en el quinquenni 1995-1999, situant-se el salt més fort en els inicis dels anys noranta) i podríem fàcilment trobar altres dades en el mateix sentit. Hi ha una inflació d'estudis, conferències, seminaris, articles i reportatges. En part, és clar, això reflecteix que ens trobem en un moment alt d'entrades, que es visualitzen molt, i que la gent hi mostra, a més, una sensibilitat extrema en les nostres societats benestants, propenses a barrejar actituds conservadores i defensives amb bones dosis de mala consciència. Però també és obvi que els investigadors estudien allò que troba finançament, i ara aquest és un assumpte que apareix com a prioritari en els llistats de temes als quals les universitats i les fundacions dediquen diners. I és obvi també que els polítics intervenen en la fixació d'aquestes prioritats i en la delimitació dels aspectes que interessa tractar des del punt de vista de qui té el poder. La investigació paga tribut a una pressió social, a unes modes acadèmiques i a uns interessos polítics, i alhora hi intervé. Tot plegat conforma un cercle d'interaccions.

Deixant, però, de banda aquestes consideracions, és clara la notable presència dels desplaçaments de població al nostre voltant. Quines són les seves característiques? Si ens situem en el punt de vista d'un ciutadà contemporani d'un país europeu (que podria ser Catalunya, encara que més endavant em centraré més en aquest àmbit concret), es veu que el fenomen migratori té molts i ben variats components. Seria llarg voler enumerar-los. Limitem-nos a recordar que hi ha grans moviments a l'interior dels diferents països, on la gent canvia el seu lloc de residència per anar a llocs ben propers de vegades i més distants d'altres, hi ha també moltes persones que es traslladen d'un país europeu a un altre, hi ha qui se'n va a països tercers i gent d'aquests tercers països que ve a Europa. Tots aquests moviments responen a una gran varietat de factors i afecten a persones d'edat, sexe i classe social ben variats. I tots ells segueixen pautes i modalitats diverses. L'atenció que posen els estudiosos del nostre entorn a aquesta diversitat és, no

3. À. PASCUAL DE SANS, V. de MIGUEL LUKEN, R. MORÉN ALEGRET i M. SOLANA SOLANA, *Migracions a Catalunya: L'estat de la qüestió (1975-2000)*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions, 2002.

obstant, molt dispar. S'estudia molt més sovint el cas de comerciants pakistanesos o personal de servei equatorià que el d'executius japonesos, inversors russos, funcionaris estatals o estudiants i professors (una altra vegada la tendència al miserabilisme). S'estudia la immigració (o, més aviat, el saldo migratori) molt més que els fluxos d'entrada i sortida. I els tan notables desplaçaments per l'interior de Catalunya, entre Catalunya i Espanya i en l'interior d'aquesta se solen tractar només en els seus aspectes d'impacte demogràfic i urbanístic. D'altra banda, cal dir que abunden els treballs descriptius per sobre de les propostes interpretatives, i la migració sol aparèixer-hi com a variable independent.

La magnitud i la varietat dels moviments de població no és, doncs, una cosa d'ara. Però hi ha alguna cosa que sí que és relativament nova i sobre la qual voldria ara aturar-me. En efecte, més enllà de la constatació d'aquest intens i poli-facètic moviment, s'ha anat forjant una certa ideologia (no sé si se'n pot dir així) relacionada amb la mobilitat. D'una manera continuada i progressiva, s'està imposant amb força la idea que això tan indiscutit com poc definit que anomenem *desenvolupament* s'articula necessàriament al voltant d'una altíssima mobilitat espacial de capitals, béns i també persones (treballadors, estudiants o empresaris). No hi ha futur, no hi ha promoció, ni individual ni col·lectiva, sense desplaçament. S'ha apostat per la deslocalització, i no pas només la deslocalització de les empreses, com ara està de moda comentar, sinó de tot plegat. Deslocalització o dislocació. Tot això, de manera que pot semblar paradoxal però que no ho és tant, coexistint amb fortes mesures de control fronterer i d'obstacles administratius al pas de les persones —que sovint deriven en tragèdies més publicitades que conegudes— i amb exaltacions força folklòriques de les identitats que es consideren inofensives.

Hi ha un fragment en una novel·la de Sciascia que recull, de manera clara i sintètica, la idea que vull destacar. És un comentari que apareix en una conversa entre dos antics companys d'escola, a Palerm, referit a un metge d'un poble de Sicília a qui han assassinat:⁴

Denaro ne aveva. E non aveva ambizioni. E poi per uno che ha scelto di stare in un paese, che è deciso a non allontanarsene, che ambizioni vuoi che restino?

Aquesta aposta per la mobilitat com a forma de progressar també ve de lluny, certament. Tota la història de la humanitat és una història de moviments de població, com dèiem ara mateix, i aquests vehiculen canvis. Però em sembla que es pot apreciar una diferència significativa entre allò que es produïa en altres èpoques i el moment present. La diferència és que abans es movien persones, famílies,

4. Leonardo SCIASCIA, *A ciascuno il suo*, Milà, Adelphi, 2004, p. 64.

exèrcits i pobles per la seva conveniència en un sentit ben ampli: per subsistir, per explorar noves terres i noves idees, per salvar la pell, per ocupar nous territoris per a un poble o al servei d'un governant expansionista. La mobilitat es considerava, en el millor dels casos, un valor. Ara també passa tot això, és clar. Però ara, a més, la mobilitat es considera requisit inexcusable per a no quedar fora de joc. Encara que no se'n tinguin ganes, i encara que no calgui, hom s'ha de moure. *La mobilitat no només com a valor sinó com a exigència*. No és una opció personal, és una obligació (i, de vegades, una passió). Obligació per poder dir que ets una persona culta i viatjada, és clar, però també obligació per poder progressar en l'empresa o per fer carrera a la universitat i obligació per poder tirar endavant un negoci.

Certament, la mobilitat espacial té molts aspectes positius que són prou coneguts i valorats: ampliació d'horitzons, canvi de perspectives, descobertes, intercanvi d'idees, noves oportunitats, millora de les condicions de vida o simple possibilitat de subsistir. El desplaçament com a interacció, repte, recerca o recurs. Moltes cultures tenen en les seves narratives d'origen algun desplaçament, i les religions incorporen el viatge en els seus ritus en forma de pelegrinatge. No cal insistir en tot això. Ara bé, la situació actual de foment i consentiment d'una mobilitat tan accentuada té, probablement, al costat d'aquestes coses que fan els desplaçaments interessants (o, fins i tot, de vegades imprescindibles, ateses les circumstàncies), alguns efectes secundaris que massa sovint no es tenen en compte o bé només s'aborden en els seus aspectes més immediats i xocants. Efectes alguns d'ells que es podrien anomenar *perversos*, com ara la pèrdua de xarxes bàsiques, la desestructuració de col·lectius i la destrucció de referents,⁵ que afecten de manera important les diverses societats implicades.

Si el valor afegit en aquesta idea imperant (de la mobilitat com a cosa necessària i beneficiosa) es troba sempre en sortir d'un lloc on ets, això vol dir que existeix un lloc singular, diferenciat, del qual es parteix. I no em refereixo al lloc de naixement, sinó al lloc que una persona considera el seu lloc, casa seva, i alhora lloc comú amb d'altres. És el que alguna vegada he proposat anomenar *idiotop*.⁶ Es parteix d'un lloc que té (o va tenir un dia) un significat en el sentit que és el lloc propi on hom hi té els seus topants, les seves referències bàsiques i on hi ha construït una forma de viure, d'habitar-hi en el ple sentit de la paraula. Això com a persona. Com a col·lectivitat, com a poble, hi té, juntament amb altres persones que també s'hi reconeixen, unes referències comunes, un patrimoni comú, un territori estructurat al voltant d'uns eixos que conformen un paisatge amb noms,

5. Deixant de banda la possible consideració de la despesa energètica, qüestió rellevant però de tota una altra índole.

6. À. PASCUAL DE SANS, «Sense of place and migratory histories. *Idiotopy and idiotope*», *Area*, vol. 36, núm. 4 (2004), p. 348-357.

una certa consciència col·lectiva, una més llarga o més curta història conjunta que es transmet de pares a fills, una manera de veure el món (sovint associat a una llengua) i un cert projecte col·lectiu. Compartir aquestes coses és el que fa possible que els individus es reconeixin en la seva comunitat.

La migració suposa, doncs, sortir d'un lloc on hom *és* (en el sentit de 'pertànyer'). Ara bé, això vol dir que, normalment, potser després d'un temps erràtic, s'acaba arribant a un altre lloc. En general, a un lloc ja existent al qual et pots incorporar amb diferents graus d'intensitat, o bé a un lloc que es comença a construir. En tots dos casos, la persona o el grup passa a ser un element més de l'evolució d'aquell lloc d'arribada, sovint sense desvincular-se del lloc anterior. Serà una destinació en la qual se li presentarà de nou la decisió: quedar-s'hi, assentar-s'hi o tornar a marxar cap al lloc anterior o a la recerca d'un nou lloc. *Mobilitat i permanència* com a dos conceptes indissociables.

Amb la imposició de la idea que el futur (el progrés, sense definir) passa per la mobilitat, s'ha anat oblidant la importància del lloc. És a dir, s'ha oblidat la importància de tenir en compte el caràcter dels vincles que les persones i els col·lectius estableixen amb els llocs on habiten, entenent per *lloc* no pas merament l'espai geogràfic, sinó també l'espai construït per les persones que hi habiten. No es canvia d'espai impunement.⁷ Tenir en compte aquestes vivències en relació amb els llocs, considerar-les bàsiques per a la vida de les persones i els pobles o no fer-ho: aquesta és una disjuntiva fonamental. Segurament una bona part dels problemes que actualment hi ha en el món, dels conflictes que s'hi plantegen i que tan sovint són mal resoltos o que no es resolen de cap manera, generant enfrontaments i guerres, tenen a veure amb la falta de consideració de tot això.

Aquí entra de ple el tema de la immigració. Si no es té en compte el fet del trencament que suposa l'abandó d'un lloc on s'està inserit, tant si la persona o el grup és conscient del trencament com si no, tant si es viu en positiu (per fi he pogut anar-me'n!) com en negatiu (me n'he hagut d'anar), s'està deixant de banda una cosa crucial. Es tracta d'un trencament de lligams col·lectius de convivència i d'un trencament de les referències de lloc (casa, indrets coneguts, paisatge identificat, veïns). És una desubicació integral: geogràfica, cultural i, de vegades, familiar i relacional. I la recomposició de tot plegat no és pas senzilla.

7. «Manchmal, wenn mich ein neugieriges Verlangen nach solchen abenteuerlichen Dingen anwandte, habe ich den Reisenden beneidet, der solche Wunder mit andern Wundern in lebendiger alltäglicher Verbindung sieht. Aber auch er wird ein anderer Mensch. Es wandelt niemand ungestraft unter Palmen, und die Gesinnungen ändern sich gewiss in einem Lande, wo Elefanten und Tiger zu Hause sind». J. W. GOETHE, *Die Wahlverwandtschaften*, Frankfurt, Insel Verlag, 1972, p. 174 (ed. original, Tübingen, 1809). («De vegades, quan m'assaltava la curiositat d'aquestes coses exòtiques, envejava el viatger que veu tals meravelles unides a unes altres en la vida quotidiana. Però ell també es converteix en una altra persona. Ningú no camina impunement sota les palmeres, i segur que el pensament canvia en un país d'elefants i tigres». J. W. GOETHE, *Les afinitats electives*, Barcelona, Proa, 1991, p. 168.)

Es pot afirmar sense exageració que ara mateix són molts milions de persones en el món les que estan afectades per aquesta desubicació, i ho estan d'una manera que es pot qualificar, si més no, de pressionada. En podríem dir *desplaçats*. Això comporta tota una sèrie de dificultats —i també de possibilitats, és clar— que va molt més enllà de les condicions de vida d'aquestes persones allà on es troben. Són fora del seu lloc d'una manera permanent o fins que hi retornin o en construeixin un altre. D'altra banda, potser també es pot dir que molts altres milions presenten una síndrome d'instabilitat, han esdevingut el que podríem anomenar *migrants compulsius*, i això els fa, segons com, més fràgils emocionalment i moral i, al cap i a la fi, més manipulables. En l'àmbit personal, es pot pensar en el recurs a la mobilitat com a mecanisme d'atordiment per espantar la por al buit. Seguint un procés iniciat amb el pas de les estructures feudals al capitalisme, la persona té ara menys lligams —i la desubicació territorial hi contribueix notablement—, és més lliure, però està més aïllada, més desprotegida i més sotmesa a la competència. La sensació d'obertura va acompanyada de sentiments d'inseguretat, terreny adobat per fantasioses o malignes ofertes de salvació. Ara bé, tot i la rellevància d'aquestes qüestions, els llistats de publicacions acadèmiques sobre mobilitat espacial no reflecteixen pas una atenció major dels científics socials en aquesta direcció.

La importància de les relacions amb els llocs i de la desubicació val per a la persona desplaçada espacialment, però també es pot aplicar a la persona que no es desplaça però que veu transformat tot el seu entorn pels desplaçaments d'altres persones o grups. Té un canvi de panorama sense haver-se mogut de lloc. Persones i llocs formen un tot indestruïble, en termes generals. L'aiguabarreig que ara es ven com a progrés i, per tant, desideratum —juntament amb la diversitat, d'una manera força contradictòria— introdueix una dislocació de la configuració personal i social que, segurament, es paga en termes d'instabilitat i vulnerabilitat dels individus i dels pobles. El dret a la mobilitat és, sens dubte, una conquesta, però també ho és el dret a l'assentament en el lloc de partida o en el lloc d'elecció. La gent demana ancoratges locals i els llocs, en canvi, es desvirtuen. Una expressió d'això seria el que escriu el poeta menorquí Ponç Pons:⁸

He nascut menorquí i em moriré estranger.

Les persones som menys autosuficients respecte de l'entorn físic del que sovint ens creiem. Necessitem *topants* ben coneguts. Topants que poden ser una casa (o només un racó), unes terres, un paisatge (o només un arbre), un cementiri on reposen persones estimades (siguin avantpassats o coetanis), l'escenari d'uns amors. Potser podria ser un llenguatge, però aquest té, també, un lloc. La im-

8. Ponç PONS, *Dillatari*, Barcelona, Quaderns Crema, 2005, p. 40.

portància d'aquests punts de referència es mostra fins i tot en el cas de personatges considerats com a increïblement viatgers. Així apareix, per exemple, en la relació de Jorge Luis Borges amb Buenos Aires⁹ o en la de Marco Polo amb Venècia,¹⁰ que s'expressa bé en aquests dos fragments literaris:

Los sueños

Mi cuerpo físico puede estar en Lucerna, en Colorado o en el Cairo, pero al despertarme cada mañana, al retomar el hábito de ser Borges, emerjo invariablemente de un sueño que ocurre en Buenos Aires. Las imágenes pueden ser cordilleras, ciénagas con andamios, escaleras de caracol que se hundan en sótanos, médanos cuyas arenas debo contar, pero cualquiera de esas cosas es una bocacalle precisa del barrio de Palermo o del Sur. [...] Nunca sueño con el presente sino con un Buenos Aires pretérito y con las galerías y claraboyas de la Biblioteca Nacional en la calle México. ¿Quiere todo esto decir que, más allá de mi voluntad y de mi conciencia, soy irremediablemente, incomprensiblemente porteño?

Il suo repertorio poteva dirsi inesauribile, ma ora toccò a lui [Marco] d'arrendersi. Era l'alba quando disse:

—Sire, ormai ti ho parlato di tutte le città che conosco.

—Ne resta una di cui non parli mai.

Marco polo chinò il capo.

—Venezia —disse il Kan.

Marco sorrise.

—E di che altro credevi che ti parlassi?

L'imperatore non batté ciglio.

—Eppure non ti ho mai sentito fare il suo nome.

E Polo:

—Ogni volta che descrivo una città dico qualcosa di Venezia.

—Quando ti chiedo d'altre città, voglio sentirti dire di quelle. E di Venezia, quando ti chiedo di Venezia.

—Per distinguere le qualità delle altre, devo partire da una prima città che resta implicita. Per me è Venezia.

Potser es podria resumir tot això fent un símil una mica agosarat: pretendre eliminar la consideració del lloc en la comprensió dels fenòmens de mobilitat / assentament és tan absurd com, a un altre nivell, voler eliminar la consideració de l'amor o de l'odi en la comprensió del conjunt dels esdeveniments socials. Ara bé, afirmar la importància dels lligams amb els llocs no vol pas dir, en absolut, que els llocs siguin una cosa estàtica, ni tampoc que els lligams que les persones i els grups

9. Jorge Luis BORGES, *Atlas* (1984), a *Obras completas, 1976-1985*, Barcelona, Círculo de Lectores, 1993, p. 338.

10. Italo CALVINO, *Le città invisibili*, Torí, Einaudi, 1972, p. 94.

hi tenen siguin invariables. Ben al contrari. Els llocs —i els llocs propis— es van transformant amb l'acció de factors molt diversos, entre els quals la presència de visitants i de forasters, l'arribada de persones que s'hi installen i els viatges de la gent a altres llocs, dels quals porten noves idees i nous costums i dels quals, és clar, poden tornar o no. Viatjar com una de les formes de coneixement, quan el viatge és tal i no un simple tomb pel parc temàtic del món. Una societat, si està viva, ha de ser permeable i ha d'estar en evolució, tot i que sempre girant a l'entorn d'aquelles referències comunes que s'esmentaven abans. Ha de trobar el punt d'obertura màxim sense arribar a la dissolució.

EL CAS ESPECÍFIC DE CATALUNYA¹¹

A Catalunya, com en quasi qualsevol país, la migració en general i el que anomenem ara *immigració* —de persones que vénen de l'estranger i de persones que vénen del propi país— és una realitat, un fet no discutible. El que sí que es pot discutir és la gestió d'aquesta realitat. Les ciències socials poden contribuir a fer-la conèixer més enllà dels tòpics, de les alarmes i de les ocultacions. En aquesta part, faré referència bàsicament a la migració exterior de Catalunya, deixant de banda deliberadament la migració interior amb totes les seves variants.¹²

Voldria partir d'una primera afirmació força òbvia. A Catalunya, com a nació petita i no reconeguda dins d'una Europa cada vegada més en mans de les estructures dels estats-nació —i que està, a més, en situació de dependència d'un estat molt centralista—, és d'una importància cabdal la consideració rigorosa dels temes relacionats amb els moviments espacials de la població. No només de la immigració, sinó també de l'emigració. I també de l'anar i el venir de tanta gent que no es vincula al país. Cap instància, ni espanyola ni europea, s'ocuparà d'aquestes qüestions. És Catalunya qui se n'ha d'ocupar. Evidentment, això no és senzill. Tant a Espanya com a Europa, àmbits als quals pertany Catalunya, hi ha tot un seguit de límits en la gestió de les migracions. Però també caldrà reconèixer que no s'aborda el tema amb prou rigor i que sovint s'han desaprofitat aquí els marges de maniobra que hi podien haver.

L'arribada de moltes persones de fora, amb episodis que en certs moments han estat i són força intensos,¹³ passa en molts altres llocs, però el cas de Catalu-

11. Consideracions que podrien ser fàcilment aplicables a la resta dels Països Catalans, amb lleugeres variants.

12. Hi ha un text extens sobre aquestes qüestions fet amb un col·laborador habitual, en Jordi Cardelús: À. PASCUAL DE SANS i J. CARDELÚS, «Migracions a Catalunya: entre la mobilitat i l'assentament», a S. GINER (dir.), *La societat catalana*, Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya, 1998, p. 189-200.

13. Unes dades simples però que reflecteixen la complexitat de la història immigratòria són aquestes: dels quasi set milions (6.995.206) d'habitants de Catalunya el 2005 (dades de l'Institut d'Es-

nya és singular. Es tracta, com deia, d'un país que es troba jurídicament dins d'un altre, dins d'Espanya. Què vol dir això? Doncs que l'encaix és força més complex. Hi ha un terreny especialment relacionat amb els temes de mobilitat i assentament: l'existència d'una llengua i d'una cultura específiques que no tenen —especialment en èpoques històriques passades, però tampoc ara— els mitjans per regular aquesta inserció.

Aquests darrers anys, el creixement tan accentuat entre nosaltres de persones desplaçades procedents de zones «pobres», de gent que busca guanyar-se la vida millor o més fàcilment que en els seus països d'origen, està resultant un xoc. Ens sembla que només passa aquí i que només passa ara. Hi ha hagut reaccions de curiositat, de comprensió, de compassió, però també de certa por envers allò desconegut, de temor a la degradació del nivell de vida (potser aquest temor és el que fa que s'accepti sense gaires objeccions el paper fonamental que Espanya —i Europa— atribueix als ministeris de l'Interior en la gestió de la immigració). I també hi ha hagut expressions de certa inquietud pel futur de Catalunya com a poble.

En àmbits acadèmics catalans i en d'altres més o menys vinculats a ells, fa molt temps que es parla de migracions. D'immigració, sobretot. La qüestió de la presència de persones foranes sempre s'ha plantejat amb una certa obsessió per la quantificació, per una part de la quantificació possible: quants immigrants hi ha? És curiós veure que, tal com ja s'ha assenyalat abans, en una època caracteritzada per fluxos migratoris en tots els sentits, l'atenció es focalitza en els saldos, no pas en els moviments. L'altra gran qüestió ha estat la *integració*, amb diferents variants del terme. La mesura de l'èxit era la conversió dels immigrants en catalans. I sempre l'atenció se centrava en els «immigrants pobres». Ha estat així en el discurs polític, però també en l'àmbit de la recerca, tant en el moment dels grans fluxos migratoris del segle passat, procedents d'Espanya, com ara.

En aquest darrer tema, s'ha presumit de saber integrar fàcilment la gran quantitat de gent arribada en dècades anteriors. Aquest és un argument que s'ha fet servir per donar un missatge de tranquil·litat sobre les arribades més recents, però hi hauria força coses a discutir sobre la realitat del que s'afirma. *Integració*, una més de les grans paraules de les quals tothom fa ús, donant per fet que tothom sap de què parla i que parla de la mateixa cosa. Se n'ha discutit molt, es va establir una clara diferenciació entre integració i assimilació i, més recentment, s'ha parlat amb més o menys encert d'incorporació, d'inserció, d'inclusió, d'acomodació i d'integració col·lectiva. El tema és sempre —llevat dels casos en què el que es pretén és una simple fagocitosis— com fer que una societat pugui funcionar amb les aportacions de totes les persones i grups socials que la formen i respectant els

---

tadística de Catalunya), els nascuts a l'estranger eren 878.890 (11,43 %) i els nascuts a l'Estat espanyol fora de Catalunya eren 1.692.364 (24,19 %).

drets de cadascú i de cada col·lectiu, inclòs, és clar, el col·lectiu «indígena», que, per la seva situació de poble sense estat i supeditat a un altre de molt centralista, ja té les coses prou difícils per poder subsistir. Aquí apareixen nous grans conceptes: *identitat*, *cohesió social* i *ciutadania*, més utilitzats que aclarits.

La societat catalana, com tantes altres abans i tantes altres ara, ha tendit a vincular una sèrie de disfuncions ben seves amb el tema de l'arribada de gent de fora. Sense menystenir els problemes reals que planteja una part de la immigració, la que es fa en termes colonials i excloents, cal dir que és més fàcil buscar factors externs a allò que falla que indagar-ne les causes internes. D'altra banda, s'ha de tenir present que, per poder integrar els nous components, una societat ha d'estar ella mateixa en procés continu d'integració. Una cultura amenaçada de desintegració no pot vertebrar un conjunt complex i obert. La immigració planteja problemes, però més sovint el que fa és posar en relleu problemes preexistents, entre els quals les fortes desigualtats socials —no insòlites, però sí inacceptables—, els dèficits educatius i la falta de projectes socials i polítics que tinguin consistència. Catalunya, i també Europa, es troba en un moment de marcada crisi, de confusió social, i falta sovint la clarividència i la valentia de polítics i d'estudiosos per reconèixer-ho. Perquè fer-ho voldria dir haver-se de plantejar moltes coses d'envergadura.

El fet que a Catalunya hagi arribat i arribi en aquests anys molta gent d'altres indrets (de la resta de l'Estat i de l'estranger) vol dir que és un lloc amb poder d'atracció per als qui el trien i un recurs per a molts a qui s'han tancat altres portes. Una part d'aquesta gent ve com a turista i aleshores Catalunya és com un *decorat* on ells hi són com a *visitants* conjunturals (les destinacions turístiques fluctuen en funció dels preus, de la seguretat i de les previsions climàtiques). Una altra part són persones que hi són simplement de pas i per a les quals Catalunya és l'*escenari* de la seva activitat, en la qual actuen com a simplement *passavolants* o com a *forasters*.¹⁴ Però moltes altres persones voldrien establir-se aquí, quedar-s'hi a viure, fer de Catalunya *el seu lloc* en el ple sentit de la paraula. Ser-ne *habitants*. És l'altra cara de la moneda de la mobilitat: la permanència. S'han de posar les condicions per tal que aquesta sigui possible, amb els requisits que calgui per part d'ambdues parts —establint regles de joc ben clares—, perquè és de justícia i perquè, per tal que la societat funcioni, cal que els habitants amb voluntat de permanència constructiva, o almenys no resistent, tinguin un pes relatiu suficient per absorbir la intensitat de la circulació de persones. No es pot fer un país només amb gent que està de pas, que hi viu accidentalment o que hi viu només per necessitat, a contracor o com a representant d'estructures de poder extern. I aquestes condicions

14. No cal dir que persones forasteres poden fàcilment passar a un establiment més durador, esdevenir habitants del lloc.

per fer possible la permanència han d'existir no només per als forans, sinó també per a les persones que han nascut a Catalunya o que ja hi viuen des de fa anys —i que es poden convertir en emigrants— i per al gran nombre de persones desplaçades internament, per exemple, del camp a la ciutat.

Hi ha una part de la immigració que es proposa, doncs, la permanència en funció de les perspectives que se'ls ofereixen. Una altra part (molt considerable, per cert) queda a cavall entre dues societats, anant i venint, amb lleialtats —identitats?— compartides o potser només amb la referència a la identitat d'origen, la prèvia. Però hi ha encara una altra part que no vol quedar-se a Catalunya o que ni s'ho planteja, que només hi està de pas, en trànsit. Persones que no hi habiten, que simplement usen el territori per treballar, per fer negocis, per exercir de funcionari al servei d'un cos estatal, per esperar un moment propici per retornar al seu país (cas dels refugiats), per oci (turisme), per estalviar diners de sanitat o per delinquir aprofitant el marge d'anonimat que la situació de forà proporciona. Les estratègies d'uns i d'altres en relació amb el país són ben diverses, la problemàtica que plantegen és diferent i els diferents conjunts mereixerien estudis específics. En el cas de Catalunya, això queda clar, per exemple, en un tema tan crucial i sensible com és l'ús social de la llengua catalana, que es troba en un moment crític, havent de fer front alhora a la inserció de molts milers de persones que no la parlen i a la pressió d'un estat centralista que n'afavoreix la dilució en la homogeneïtat espanyola. Tot un camp d'exploració per als científics. Alguns estudiosos ja han començat a dedicar-s'hi amb encert,¹⁵ però cal insistir en aquesta línia.

En qualsevol cas, de mica en mica ha calgut adonar-se que no és tan senzill, això de la integració. No només per les dificultats interposades externament, sinó també per la naturalesa mateixa del concepte. Cal tenir en compte el tema de les identitats múltiples, de les persones que viuen entre dues societats i el fet que els processos identitaris requereixen temps i projectes socials i polítics incloents i amb força d'arrossegament (per exemple, la sortida del franquisme a Catalunya, amb la recuperació de la Generalitat, va comptar amb la complicitat activa de molts nous nadius). Per a les persones desplaçades, no és senzill (ni necessari, ni desitjable, moltes vegades) deixar enrere la història passada i tampoc no és fàcil assumir la història d'un altre poble i incorporar-se a un projecte ja iniciat per altres. Sovint és cosa de generacions. I per als residents antics —els «autòctons»—, la dificultat es troba en l'obertura a les propostes d'altres móns, sense pors ni prejudicis, però sense ingenuïtats, amb amplitud de mires, però evitant que les aportacions siguin meres substitucions, relegacions o directament ocupacions. I vigi-

15. Una mostra d'això es pot trobar en la recent publicació de l'Associació Catalana de Sociologia (filial de l'Institut d'Estudis Catalans) *Societat catalana 2007*, coordinada per T. Montagut (Barcelona, 2007).

lant que l'aposta per l'obertura no comporti un oblit de la història i un menyspreu del lloc i, de passada, de la comunitat que hi habita.

D'altra banda, convé no confondre, com tan sovint es fa, la integració dels immigrants amb la integració dels immigrants pobres que presenten els mitjans de comunicació, ni tampoc amb la integració dels pobres en general (cosa, aquesta darrera, molt més difícil, per cert). Cal tenir present que sovint la població benestant —immigrant o no—, amb prestigi, poder econòmic i poder polític, i la no tan benestant, però amb lloc de treball assegurat en un cos de funcionaris extern, és la que més problemes reals d'integració presenta, encara que siguin menys visibles. I la cosa es complica encara més per l'aposta turística de la qual s'ha fet indústria nacional. Per a l'existència de Catalunya com a poble el problema no és tant la immigració de població treballadora com la supeditació colonial del país a les elits estrangeres i espanyoles —polítics, artistes, funcionaris, professionals, directius i executius d'empreses— i al turisme.

Pel que fa a la immigració procedent de països del tercer món, seria desitjable la implicació de la societat catalana en un treball conjunt, amb iniciatives privades que es mantinguin el més lluny possible del disseny i de la intervenció de l'Administració, tot i que de vegades calgui el seu ajut. I aquí les qüestions de desenvolupament econòmic serien sens dubte importants, però ho serien tant o més els intercanvis en temes polítics i culturals (educació, formació, protecció de les llengües). Les societats riques es plantegen sovint l'ajuda en termes emblemàtics (el 0,7 % d'ajuda al desenvolupament) o d'emergència (organitzacions d'assistència o beneficència), però convindria plantejar també, o més aviat, la col·laboració amb les persones i els grups (societat civil?) que lluiten allà pels drets humans, per l'escola, per la cultura, per la democràcia, i aquí obrir les iniciatives existents a la incorporació dels nous habitants. I, per cert, cal no oblidar el paper crucial que les dones poden tenir en aquestes reivindicacions i en aquests intercanvis.

La zona de frec entre les persones ja assentades en un territori i les vingudes recentment té sovint uns límits molt difosos, cosa que la fa delicada, però alhora particularment interessant. Els límits borrosos permeten un intercanvi en què es pot destriar allò que és essencial de les dues bandes. Això no sempre es produeix sense conflicte, és clar, però els conflictes oberts es poden tractar i mirar de resoldre.

És important també tenir en compte, i acceptar sense reticències ni condescendència, que les persones desplaçades que tenen les seves referències primeres i la seva història en altres indrets mantindran, en molts casos, les seves arrels (cada persona ho farà o no en funció de molts factors, però sovint es mantenen com a grup), i aquestes referències i aquestes arrels no estan a l'aire, sinó que s'assenten en un territori situat més o menys lluny. Un exemple notori a casa nostra és el cas dels catalans a Mèxic. La història del propi poble no es deixa enrere fàcilment, i està bé que sigui així. L'autoestima és un requisit per poder comprendre i compartir al-

tres històries. No s'ha de tenir por del que s'anomena de vegades *minoria cultural* o *ètnica*, ni de què unes persones s'afirmen i es comportin com a tal, sempre que això no vagi associat a unes condicions de vida degradades, cosa que predisposaria lògicament a l'hermetisme i a la resistència. Tampoc s'ha de tenir por d'afirmar i de fer respectar la història del poble receptor de la immigració.¹⁶ Reconèixer-se explícitament diferents —si és el cas, ja que tampoc cal exaltar les diferències per sobre de tot allò que ens és comú— és una condició prèvia per poder assentar realment la igualtat de drets i deures dels habitants d'un territori. I és la base que ha de permetre incorporar la gent a un projecte no forçat, no de disseny per part de l'Administració, sinó de base real. Incorporar-la a una comunitat.

Sembla oportú plantejar-se igualment que el marge de maniobra de què es disposa només es pot aprofitar si es resolen els temes de base als quals abans m'he referit, els de trencar l'encallament de la societat catalana, els de la recuperació de la seva història i de la seva vertebració, repetidament malmesa en molts períodes de la nostra història recent, i si es disposa de l'autonomia política i cultural i del finançament necessari per gestionar-ho tot plegat. Un projecte nacional és un marc que segueix sent bàsic per a un harmònic desenvolupament de les societats humanes,¹⁷ encara que molts l'hagin volgut desvirtuar. En això, precisament, cal adonar-se que una part de la immigració —la no colonitzadora— pot ser de gran ajuda. Construir juntament amb els nouvinguts que es volen quedar, que volen viure a Catalunya sense predisposició en contra, un projecte nacional comú que aglutini la gent de diferents procedències, igual que ha d'aglutinar la gent de diferent edat i condició. Cal crear complicitats entre els elements heterogenis que componen el país. Resoltes aquestes qüestions, els temes de la llengua i de la «identitat» ja perdrien una part de la seva urgència, deixarien de ser el tema de risc que ara són sota una cultura dominant com és l'espanyola.

Subsisteixen, però, i són precisament de mal resoldre, les qüestions que he volgut posar en consideració aquí, és a dir, les relacionades amb la generalització i la imposició de la mobilitat, amb les conseqüències de la pèrdua de referències de lloc, de l'esquinçament que es pot produir quan la gent queda compartida entre dos llocs (com tan sovint passa), de la desubicació i, és clar, de la citada superditació colonial. Potser les preguntes de fons pertinents no serien les que se solen fer al voltant de la quantificació i de la integració d'un tipus d'immigrant. Serien més incisives i oportunes preguntes relacionades amb les formes i les condicions dels desplaçaments fortuïts i les destinacions forçades, dels desplaçaments i as-

16. No s'ha de descartar l'eventualitat que allò que ara anomenem *cultura catalana* —amb tota la indefinició del cas— es vagi fent residual. No seria pas un cas únic: altres pobles i altres cultures s'han succeït en molts indrets de la Terra. Arribat el cas, l'objectiu es podria posar en el fet de deixar la millor i més extensa empremta possible.

17. Joan F. MIRA, «Patriotismes», *Avui* (Barcelona) (2 juny 2007).

sentaments opcionals, dels tipus de permanència, de la gestió de la presència de passavolants, forasters i turistes en una societat de manera que es potenciïn els elements positius per a la societat que hi viu i es minimitzin les distorsions que produeixen. Qüestions a les quals valdria la pena dedicar més atenció. I un terreny on plantejar-se actuacions de gran calat per part dels agents socials implicats.

Per acabar, es pot dir que el panorama pel que fa a les qüestions de la mobilitat espacial i a l'assentament de la població es presenta ara amb una continuïtat en relació amb altres moments, però sobre aquesta continuïtat es detecten alguns canvis, subtils però insistents i prou significatius. Aquests canvis tenen repercussions importants sobre les persones i sobre els pobles implicats. Fins aquí, les ciències socials —que han fet sens dubte un treball important— no han plantejat prou a fons ni amb la suficient perspectiva l'estudi d'uns temes tan rellevants en la societat contemporània. La seva activitat ha quedat atrapada massa sovint en el debat que polítics i mitjans de comunicació han anat alimentant i imposant. S'ha produït així una clara dissociació entre les vivències de la gent, les seves experiències, les preguntes que la societat es planteja sobre la mobilitat i la permanència, d'una banda, i la producció acadèmica sobre aquests temes, de l'altra. Seria labor de les ciències socials l'esforç per capgirar la mirada que s'ha instal·lat amb força en alguns dels aspectes bàsics de la temàtica, per trencar els tòpics en lloc de reforçar-los, tenint present al mateix temps que la realitat canvia, els escenaris possibles són molts i caldrà deixar que els esdeveniments sacsegin contínuament les nostres inèrcies mentals.

Resposta de Salvador Giner de San Julián, membre numerari de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

És un privilegi que la Presidència de la meua Secció de l'Institut, la Secció de Filosofia i Ciències Socials, m'hagi demanat que pronunciï la resposta al discurs de recepció a l'acadèmia catalana de la professora Àngels Pascual de Sans. Vull dir d'antuvi que també l'Institut s'honora, i molt, a comptar entre els seus membres una persona de l'altura intel·lectual i els mèrits científics d'Àngels Pascual.

Àngels Pascual és capdavantera en el camp de la sociologia de les migracions, a escala nacional i internacional. Tot just ens ha presentat unes reflexions notabilíssimes i originals sobre els processos de mobilitat espacial en relació amb l'assentament de la població que fan entendre la seva reputació. Conscient de l'abast públic de l'assumpte que ens ha presentat, el seu discurs ha emfatitzat la subtil interacció existent entre un fenomen obvi de pressió i urgència socials, les migracions, d'una banda, i l'interès objectivament científic que té, d'una altra.

No seré pas jo qui en faci una avaluació, i menys encara doni una resposta des del camp de la ciència social. Sóc, com ella, sociòleg, però la nostra disciplina s'ha anat enriquint i ha anat creixent al llarg del temps de tal manera que cap de nosaltres no ho abasta tot. Els camps que he conreat i conreo són uns altres, tot i que sempre hi ha un espai comú per a tothom que es dedica al coneixement objectiu d'aquest terreny infinitament complex que és el de la societat humana. Permeteu-me, doncs, que dediqui els meus mots només a glossar la personalitat i alguns dels mèrits de la nova acadèmica, de la nova membre de l'Institut.

La professora Àngels Pascual de Sans es llicencià en ciències químiques a la Universitat de Barcelona, seguint una tradició científica familiar. El seu pare fou un cèlebre catedràtic de Química de la mateixa Universitat que creà tot un estil de docència rigorosa, no gens oblidada avui en dia. La nissaga dels Pascual inclou un

amic meu, recentment traspassat: el seu germà Pere Pascual, catedràtic de Física, amb qui vaig coincidir a la Universitat de Chicago durant els mateixos anys; així com un altre germà, també catedràtic de Física i exrector de la Universitat Autònoma de Barcelona: Ramon Pascual. Àngels Pascual aviat es desvià del camí de les ciències naturals per entrar en el més insegur de les socials. El capteniment científic ens diu que tots els camps de la realitat mereixen un conreu científic segons les normes del coneixement objectiu i els criteris de la raó. Els fruits recollits varien i variaran sempre segons la grandor de les dificultats epistemològiques. El més important, però, és l'esperit, les regles del joc, la racionalitat de l'empresa i la crítica lliure i oberta dels resultats obtinguts: aquest és el criteri *únic* de delimitació entre allò que és ciència i allò que no ho és.

Després de conèixer alguns aspectes de la sociologia —la industrial i del treball— a la Universitat de París, Àngels Pascual es decantà pel conreu d'aquesta disciplina. La vaig conèixer en aquells anys en un primerenc centre d'estudis sociològics i econòmics, el CEDEC, al carrer de Girona, on també s'editava la revista *Promos*, d'estudis socials i econòmics, en unes condicions força precàries a causa de la censura del règim franquista. Amb alguns altres sociòlegs principiants, Àngels Pascual participà allà en un seminari de sociologia general, als anys seixanta. La seva preocupació científica la dugué a publicar un esplèndid primer estudi, *El retorn dels emigrants*, que demostrava l'originalitat del seu enfocament: en comptes d'estudiar l'emigració dels treballadors espanyols als països europeus, l'autora concentrava el seu esforç a analitzar com tornaven, què feien i com s'establiren els qui ja havien tingut l'experiència d'uns anys a Alemanya, França o Suïssa. El volum de les migracions espanyoles era tal que calia preveure efectes culturals, sindicals, polítics i econòmics de gran abast quan tornessin. Vaig tenir el plaer de poder cridar l'atenció sobre la importància d'aquest estudi a *Serra d'Or* —l'única revista cultural d'abast general d'aleshores.

Haig de dir públicament que Àngels Pascual es lliurà a la recerca de les migracions en aquell temps amb veritable vocació universitària, però sense preocupar-se gens de petits tràmits com ara l'obtenció d'un doctorat. Ella s'havia incorporat a l'ensenyament universitari el 1972. Al final, alguns amics, com ara el professor Jordi Nadal i jo mateix, la persuadirem de presentar un conjunt de treballs, fosos en un de sol, com a tesi doctoral davant d'un tribunal. Potser per això ambdós en formàrem part. Era l'any 1982, i la universitat que li atorgava el grau de doctora era l'Autònoma. És en aquesta universitat, de la qual és catedràtica, on ha desenvolupat la seva brillant carrera acadèmica, concretament en el Departament de Geografia.

La recerca i la docència que ha dut a terme s'han centrat en temes de sociologia de la mobilitat social i de les migracions. Ha emprat tant la metodologia general com la metodologia qualitativa. Us estalviaré la llista de publicacions, moltes fetes en col·laboració amb altres especialistes, i un bon nombre en altres llengües,

a més de la catalana. També és professora dels programes de doctorat (geografia i demografia) del mateix Departament i del programa de postgrau del Centre d'Estudis Demogràfics de Barcelona. És directora del Grup de Recerca sobre Migracions de la Universitat Autònoma de Barcelona. A més, ha fet estades d'estudi, recerca i ensenyament a la Sorbona, a la Universitat Johns Hopkins, de Baltimore, i a la Universitat de Florència, a Itàlia.

La professora Pascual pertany al molt petit grup que, als anys setanta, fundà l'Associació Catalana de Sociologia, la qual, el 1979, fou reconeguda especialment en ésser acceptada per la nostra acadèmia nacional, l'Institut d'Estudis Catalans, com a societat filial. D'aquí a dos anys, l'Associació Catalana de Sociologia farà trenta anys. Àngels Pascual, per tant, pertany pràcticament a la generació que instaurà aquesta disciplina a casa nostra.

Els seus camps principals de recerca han estat les qüestions urbanes i, posteriorment, la sociologia de la població. En aquest darrer camp, s'ha centrat en l'estudi de la mobilitat i l'assentament —el tema de la seva intervenció d'avui—, les migracions de retorn, la mobilitat de professionals i de treballadors d'alta qualificació, la relació entre migracions i mercat laboral a Europa i l'aplicació de l'anàlisi qualitativa a l'estudi de les trajectòries migratòries i els assentaments. Això ha donat lloc, al llarg dels anys, a una sèrie de publicacions, que s'inicià el 1970, com us he dit, amb l'obra *El retorn dels emigrants*, avui tot un clàssic de la sociologia catalana. El seu major objecte d'interès científic és avui l'estudi de les trajectòries migratòries (vegeu, per exemple, l'article «Sense of place and migration histories. *Idiotopy and idiotope*», *Area* (Oxford), vol. 36, núm. 4 (2004), p. 348-357).

La professora Àngels Pascual ha estat membre del Comitè Científic del II Congrés Espanyol de Migracions (Madrid, 2000) i del III Congrés Espanyol de Migracions (Granada, 2002), presidenta (junt amb Anna Cabré) del V Congrés de la Població Espanyola (Bellaterra, Barcelona, 1995) i del IV Congrés Espanyol de Migracions (Girona, 2004) i membre del Consell Científic del Congrés Mundial Moviments Humans i Immigració (Barcelona, 2004). Ha presentat importants ponències en diversos congressos nacionals catalans de sociologia convocats per la nostra societat filial. També ha estat membre, en qualitat d'experta, de la Comissió d'Estudi sobre la Política d'Immigració del Parlament de Catalunya (2000-2003). Ha rebut la Medalla de la UAB (1991) i la Medalla Narcís Monturiol 2004 al mèrit científic i tecnològic atorgada per la Generalitat de Catalunya (2005). Pertany a dues filials de l'Institut: la Societat Catalana de Geografia i l'Associació Catalana de Sociologia, i també a la Unió Internacional per a l'Estudi Científic de la Població, el Fòrum Europeu de Recerca sobre Migració i Relacions Ètniques i l'Associació Europea per a Estudis de Població.

Ha treballat en nombrosos projectes de recerca, alguns de caràcter internacional i d'altres dirigits per ella mateixa. Àngels Pascual coordinà la secció sobre mi-

gracions de l'estudi general *La societat catalana*, que fou publicat per la Generalitat l'any 1998. Els projectes que dirigeix actualment versen sobre la migració i l'assentament de població en petites ciutats i àrees rurals, l'origen i l'evolució de xarxes migratòries i les trajectòries migratòries de la població estrangera a Catalunya.

La professora Àngels Pascual de Sans és un dels més destacats científics socials de la nostra nació. Per això, he pogut dir al principi que la nostra acadèmia nacional, l'Institut d'Estudis Catalans, s'honora a tenir-la a casa nostra, a casa seva.

AQUESTA OBRA HA ESTAT PUBLICADA
L'ANY DEL CENTENARI
DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

IECentanys19072007

